

ARŞİV BELGELERİ ÇERÇEVESİNDE İNÖNÜ MUHAREBELERİNİN KAZANILMASINDA TÜRK HAVACILARININ KATKISI

THE CONTRIBUTION OF TURKISH AVIATORS IN THE VICTORY OF
İNÖNÜ BATTLES WITHIN THE SCOPE OF ARCHIVE DOCUMENTS

Davud KAPUCU*

Geliş Tarihi/Received:10.11.2021

Kabul Tarihi/Accepted:20.12.2021

KAPUCU, Davud, (2022), "Arşiv Belgeleri Çerçevesinde İnönü Muharebelerinin Kazanılmasında Türk Havaçılarının Katkısı", Belgi Dergisi, S.23, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Kış 2022/1, ss. 73-98 .

Öz

Birinci Dünya Harbî'ni Osmanlı Devleti adına bitiren Mondros Mütarekesi'nden sonra İtilaf Devletleri tarafından Anadolu işgal edilmeye başlanmıştır. Bu işgal furçasına Paris Barış Konferansı sonrasında Yunanistan da dâhil olmuştur. Yunanlar 15 Mayıs 1919'da İzmir ve çevresini işgal etmek için Batı Anadolu'ya asker çıkarmıştır. İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edilmesi Türk milleti adına yeni bir mücadelenin başlangıç noktası olmuştur. İtilaf Devletlerinin haksız işgalleri üzerine Türk milleti Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Millî Mücadele'yi başlatmıştır. Millî Mücadele öncelikle çeteler hâlinde düşmanla mücadele yapan düzensiz direniş örgütleri olan Kuva-yı Milliye ile şekillenmiştir. Ancak Kuva-yı Milliye'nin teşkilatlı ve disiplinli bir yapı olmaması, ihtiyaçlarını zorla ve baskı yoluyla halktan karşılaması ve en önemlisi Batı Anadolu'daki Yunan ilerleyişini Gediz Muharebeleri'nde durduramaması lağvedilmesine yol açmıştır. Bu kapsamda 8 Kasım 1920'de alınan kararla TBMM tarafından teşkilatlı ve örgütlü bir yapı olarak düzenli ordu kurulmuştur. TBMM'nin kurduğu düzenli ordu emrine girmek istemeyen Kuva-yı Milliye şeflerinden Ethem Bey tarafından bir isyan çıkarılmıştır. TBMM, Ethem Bey'in isyanını bastırmak için uğraşırken Yunan kuvvetleri de ilgili isyandan faydalanarak Anadolu'daki işgal alanlarını genişletmek ve Millî Mücadele'ye son vermek amacıyla 6 Ocak 1921 tarihinde Bursa ve Uşak cephelerinden taarruza geçmiştir. Yunan ordusunun taarruzu ile İnönü Muharebeleri başlamıştır. Yunan ordusunun TBMM'yi ortadan kaldırmak, Sevr Antlaşması'nı Türk tarafına kabul ettirmek amacıyla gerçekleşen İnönü Muharebeleri iki aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Yunan taarruzu İnönü Muharebeleri boyunca 18 tayyare ile taarruzunu şekillendirirken Türk ordusu elinde bulunan iki tayyare ile hava harp görev ve faaliyetlerine yön vermiştir. Bu çalışmada İnönü Muharebeleri'nde icra edilen hava harp görev ve faaliyetlerinin muharebelerin sonucuna etkilerine arşiv belgeleri, harp rapor ve cerideleri ekseninde yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *İnönü Muharebeleri, Batı Cephesi, Millî Mücadele, Keşif, Uçak.*

* Dr., Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara, dkapucu@hotmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-5278-9846>)

Abstract

After the Armistice of Mudros, which ended the First World War on behalf of the Ottoman Empire, Anatolia began to be occupied by the Allied Powers. After the Paris Peace Conference, Greece was included in this occupation process. The Greeks landed their soldiers in western Anatolia to occupy İzmir and its surroundings on May 15, 1919. The occupation of İzmir by the Greeks became the starting point of a new struggle on behalf of the Turkish nation. Upon the unfair occupations of the Allies, the Turkish nation started the National Struggle under the leadership of Mustafa Kemal Pasha (Atatürk). The National Struggle was primarily shaped by the Kuva-yı Milliye, an irregular resistance organization that fought against the enemy in gangs. However, the fact that the Kuva-yı Milliye was not an organized and disciplined structure, met its needs from the public by force and pressure, and most importantly, it failed to stop the Greek advance in Western Anatolia in the Battles of Gediz led to its abolition. In this context, with the decision taken on 8 November 1920, a regular army was established by the Turkish Grand National Assembly as an organized structure. A rebellion was started by Ethem, one of the chiefs of the Kuva-yı Milliye, who did not accept to be under the order of the regular army established by the Turkish Grand National Assembly. While the Turkish Grand National Assembly was trying to suppress the Circassian Ethem rebellion, the Greek forces took the advantage of the rebellion and attacked from Bursa and Uşak fronts on January 6, 1921 in order to expand the occupation areas in Anatolia and end the National Struggle. The Battle of İnönü began with the attack of the Greek army. The Battle of İnönü, which took place with the aim of eliminating the Turkish Grand National Assembly and having the Treaty of Sevres accepted by the Turks, occurred in two stages. While the Greek offensive was shaped by 18 aircraft during the battles of İnönü, the Turkish army steered its air war duties and activities with its two aircraft. In this study, the effects of the air war missions and activities carried out during.

Keywords: *Battles of İnönü, Western Front, National Struggle, Reconnaissance, Aircraft.*

GİRİŞ

Birinci Dünya Harbi 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında yapılan Mondros Ateşkes Anlaşması sona ermiştir.¹ Mondros Mütarekesi'nden sonra İtilaf Devletleri antlaşmanın 7. maddesinde beyan edilen "İtilaf devletlerinin güvenliğini tehdit eden herhangi bir durumda ilgili devletler istedikleri yer ve alanları işgal edebilecektir." hükmü gereği Osmanlı ülkesinin değişik alanlarına asker çıkarmaya başlamıştır. Bu kapsamda İstanbul, 13 Kasım 1918'de İtilaf Devletlerine ait müştrek bir kuvvet tarafından fiilen işgal edilmiştir. Aynı dönemde Musul, Adana, Antep, Maraş, Urfa, Samsun, Antalya ve Zonguldak gibi şehirlere İngiltere, Fransa ve İtalya da asker çıkarmıştır.²

Osmanlı ülkesi işgal edilirken Mondros Mütarekesi gereği ordu terhis edilmeye başlamıştır. Bu kapsamda ordu mevcudu 43.000 kişiye kadar düşmüştür. Neticede havacıların da içinde bulunduğu kara ve deniz gücüne mensup önemli sayıda askerî personel terhis edilmiştir. Aynı dönemde Osmanlı Devleti'nin elinde savaş sonunda 92 uçak kalmıştır. Bu uçakların 72 tanesi İstanbul'da Ayastefanos Tayyare İstasyonu'nda bir araya getirilmiştir.³ Bunların çoğu kullanılamaz durumda olan yıpranmış ve eski model tayyareler olarak ön plana çıkmıştır.⁴ İstanbul'un işgali sonrasında Ayastefanos Tayyare İstasyonu'na İtilaf Devletleri yerleşmiş, bunun üzerine buradaki 45 tayyare Maltepe'deki yeni yerine taşınmıştır.⁵

Bu sırada ülke topraklarının işgaline Padişah ve İstanbul Hükûmeti'nin sessiz kalması ve ayrıca İtilaf Devletlerinin işgallerine devam etmesi üzerine Anadolu'da önce direniş cemiyetleri, ardından da Kuva-yı Milliye birlikleri kurulmuştur. İlgili teşkiller, işgallere karşı verdikleri mücadele ile ön plana çıkmış, İtilaf Devletlerinin mütareke hükümlerine aykırı fiillerine karşı Türk milletinin haklı davasını gösterdikleri tepki ile ortaya koymuştur.

İtilaf Devletlerinin işgalleri devam ederken 18 Ocak 1918'de Paris'te yenilen devletlerin durumunu ve onlarla yapılacak kesin barış antlaşmasının hükümlerini belirlemek amacıyla uluslararası bir konferans toplanmıştır. Bu konferans sırasında Yunanistan, Batı Anadolu'da Rum çoğunluğun yaşadığını iddia etmiş ve bölgeyle tarihî bağları olduğunu iddia ederek İzmir ve çevresinin kendisine verilmesini istemiştir. Bu duruma İtalya tepki göstermiştir. Çünkü Birinci Dünya Harbi sırasında yapılan gizli antlaşmalarla Batı Anadolu ve çevresi İngiltere ve Fransa tarafından İtalya'ya verilmiştir. Ancak İngiltere, konferans sırasında Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesini çıkarları için daha uygun görmüştür. Neticede Paris'te alınan karar gereği 15 Mayıs 1919'da Yunanistan tarafından İzmir ve çevresi işgal edilmiştir.⁶

1 Erdal Korkmaz ve Şeyma Özden, "Arşiv Belgeleri Çerçevesinde Birinci Dünya Savaşı'nda Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa", Sosyal ve Beşerî Bilimlere Multidisipliner Bakış, Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2019, s.39.

2 Sina Akşin, Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi Cilt I, Yenigün Haber Ajansı, İstanbul, 1997, s.137.

3 Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı (ATASE) Arşivi, İstiklal Harbi Kataloğu (İSH), Kutu: 69, Gömlek: 136, Belge No.: 136-1.

4 Erdal Korkmaz-Deniz Kurt, "Mondros Mütarekesi Ekseninde Türk Askerî Havacılığının Arşiv Belgeleri Işığında Analizi", 19 Mayıs'ın 100. Yıldönümünde Atatürk ve Türk İstiklâli Uluslararası Sempozyumu, Yorum Matbaacılık, 2019, s.706-727.

5 ATASE Arşivi, 34-44-44-1.

6 Mustafa Budak, "İstiklal Harbi'nde "Milne Hattı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Yıl 1991, Cilt 7, Sayı 21, ss.567-579; ATASE Arşivi, 579-8-1; Orhan Hülagü, Millî Mücadele'de Bursa, Emre Yayınları, İstanbul, 2001, s.102-105; Yücel Öztürk, "Bursa ve Civarının İşgal ve Kurtuluş Sürecinde Askerî Harekâtlar", Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, 2019, s.383-385.

İzmir'in Yunanistan tarafından işgali Türk milleti tarafından tepki ile karşılanmıştır. Aynı dönemde 19 Mayıs 1919'da Samsun'a 9. Ordu Müfettişi olarak atanan Mustafa Kemal Paşa'nın etkisiyle Millî Mücadele örgütlü bir vaziyet almıştır.⁷ Bu sırada İstanbul'daki havacıların 6-7 Haziran 1920 gecesi Anadolu'ya kaçış teşebbüsünde bulunması üzerine Osmanlı Harbiye Nezaretinin kararı ile havacılık teşkilatı lağvedilmiştir.⁸ Aynı dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde yayımlanan genelge ve toplanan kongreler ile teşkilatlanan Anadolu hareketi, TBMM'nin açılması ile yeni bir devlet hüviyetine kavuşmuştur. TBMM kurulduktan sonra millî teşkillerin desteklenmesi için her türlü adımlar atılmaya başlamıştır. Bu kapsamda TBMM kuvvetlerinin ilk teşkilatı olan Kuva-yı Havaiye Şubesi kurulmuştur. Aynı dönemde Konya ve Eskişehir'de bulunan Birinci Dünya Harbi'nden kalma tayyareler tamir edilmeye başlamış ve ilk tayyare bölükleri teşkil edilmiştir.⁹

Havacıların çalışmaları ile elde bulunan tayyarelerin tamiratı sonucu Birinci ve İkinci Tayyare Bölükleri kurularak millî teşkillerin emrine verilmiştir. 1920 yılı sonunda elde bulunan Kuva-yı Milliye birliklerinin Yunan ordusunu Anadolu'dan atacak güç ve mahiyete sahip olmaması nedeniyle ilgili unsurların dağıtılmasına karar verilmiştir. Özellikle Kuva-yı Milliye birliklerinin Gediz Muharebeleri'nde istenen başarıyı gösterememesi, Kuva-yı Milliye şeflerinin başına buyruk hareket etmesi ve ihtiyaçlarını bazı bölgelerde zorla halktan karşılamaya dönük faaliyetleri dağıtım kararının alınmasında etkili olmuştur.¹⁰ Bu karar kapsamında 8 Kasım 1920'de düzenli ordu kurulmuş ve bu süreç sonunda Batı Cephesi Kumandanlığına Albay İsmet (İnönü) Bey getirilmiştir.¹¹

Kuva-yı Milliye'nin dağıtılması bazı yerel unsurlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu durum Millî Mücadele'nin bölünme riskini beraberinde getirmiştir. Bunun üzerine isyanların bastırılmasına yönelik tedbir ve uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bu kaotik ortamda Yunan kuvvetlerinin taarruzu ile İnönü Muharebeleri gerçekleşecektir. Havacılar muharebelere eldeki yetersiz sayıdaki pilot, rasıt, makinist ve uçakla girerek harp hareketinin icrasında etkili olmuştur.

A. Birinci İnönü Muharebesi'nde Türk Hava Gücü ve Faaliyeti

Yunan kuvvetlerinin Anadolu'daki Millî Mücadele ile Büyük Millet Meclisi ordularını ortadan kaldırmak istemesi sonucunda Birinci İnönü Muharebesi meydana gelmiştir.¹² Ayrıca Yunan ordusunun taarruz kararı almasında ve harekete geçmesinde Ethem Bey'in isyanı büyük rol oynamıştır.¹³

7 Sabahattin Selek, İsmet İnönü Hatıraları, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009, s.230; Gotthard Jaeschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara, 1989, s.34; Erik Jan Zürcher, Millî Mücadelede İttihatçılık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.174.

8 ATASE Arşivi, 1452-297-33.

9 ATASE Arşivi, 675-27-1.

10 Murat Burgaç, "Gediz Taarruzu ve Sonuçları", Journal of History Studies, Volume 10 Issue 1, February 2018, p.47-60; Erdal Korkmaz, "Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türk Hava Kuvvetleri", Havacılık Tarihi Sempozyumu Bildirileri 1911-1923, Hava Basımevi, Ankara, 2015, s.162; 161-174; Adnan Sofuoğlu, Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzebyatı Anadolu, 1919-1921, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1944, s.443.

11 Halit Kaya, "Millî Mücadele ve Refet (Bele) Paşa", KHO Bilim Dergisi, Cilt:23 SAYI: 2 YIL 2013, s.45.

12 Erdoğan Akman, "Birinci ve İkinci İnönü Savaşlarının Sovyet Rusya Basınında Yansımaları", Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 4, 2014, s.39.

13 İsmet İnönü, Hatıralar, (Yay. Haz. Sabahattin Selek), 1. Kitap, Bilgi Yay. Ankara, 1985, s.240-242; Taner Bilgin, Millî Mücadele Döneminde Bilecik, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik, 2015, s.193.

Muharebe öncesinde, Uşak-Bursa hattında konuşlanmış olan Yunan Küçük Asya Ordusu; bir süvari tugayı, yedi piyade tümeni, iki kolordudan oluşmuştur. Yunan 3. Kolordusu ise Manisa, İzmir ve Adalar tümenlerinden oluşmuştur. Uşak bölgesinde konuşlanan Yunan 1. Kolordusu dört tümeden meydana gelmiştir. Yunan ordusunun mevcudu; 427 subay, 15.816 er, 12.500 tüfek, 270 makineli tüfek, 120 ağır makineli tüfek ve 72 toptan oluşmaktadır.¹⁴

Savaş öncesinde Batı Cephesi'nde Türk ordusu, Bursa'da bulunan 24. Tümenin üç süvari bölüğü, dört piyade alayı ve bir hücum taburundan oluşmuştur. Bunun yanı sıra Gökbayrak Taburu da cephenin kuzey bölümünde tertiplenmiştir. Tümen birlikleri ise, 2. Piyade Alayı, İznik Gölü'nün kuzeyinde, 143. Piyade Alayı, iki topçu takımı ve süvari birliği Yenişehir civarında, 126. Piyade Alayı, bir sahra top bataryası ve bir süvari bölüğü, İnegöl civarında konuşlanmıştır. Bunların yanı sıra Ethem kuvvetlerine karşı 1. Süvari Tugayı ile merkezi Gediz'de bulunan 61. Tümen ve merkezi Yunuslar'da bulunan 11. Tümen Kütahya'da bırakılmıştır.

Batı Cephesi Kumandanlığının muharebenin başlangıcında mevcudu 417 subay, 8.500 er, 47 ağır ve 18 hafif makineli tüfek, 28 top ve 6.000 çeşitli tüfekten ibarettir.¹⁵ Batı Cephesi'nin diğer kolu olan Güney Cephesi'nde ise Albay Refet Bey'in komutası altında, merkezi Afyon olan 12. Kolordu, Altıntaş'da da 2. Süvari Tümeni, Dumlupınar'ın batısında 8. Tümen, Çukurcivan'da 23. Tümen, Pozantı'da 41. Tümen, Sarayköy'de 57. Tümen konuşlanmıştır.¹⁶ Birinci İnönü Muharebesi'ne, Türk ordusu, envanterinde mevcut iki 2 uçak ile iştirak etmiştir.

2 ve 3 Ocak 1921 tarihlerinde Batı ve Güney Cephelerinde taraflar arasındaki sükûnet devam etmiştir.¹⁷ Ama Ethem Bey'in taarruzu başlamıştır. Yunan taarruzu öncesinde Batı Cephesi'nde her iki taraf ordularını takviye etmiştir.¹⁸ 4 Ocak 1921'de Yunan kuvvetleri, Türk komuta kademesini imha etmek ve doğrudan etki yaratmak düşüncesiyle Batı Cephesi Ordugâhına yedi savaş uçağı ile stratejik taarruz düzenlemiştir. Ordugâha yapılan hava saldırısı sonucunda üç asker şehit olmuş, dört asker ise yaralanmıştır. Bunun üzerine Türk birlikleri tarafından ilgili tayyarelere hava savunma kapsamında makineli tüfeklerle karşılık verilmiştir. Türk birliklerinin karşılık vermesi sonucunda iki Yunan uçağı düşürülmüş, iki Yunan uçağı ağır hasar almış ve uçakların pilotlarından biri de ölmüştür.¹⁹ Yunan hava saldırısına karşılık vermek amacıyla Türk havacıları tarafından mukabil hava harekâtı düzenlenerek Yunan mevzileri bombalanmış ise de etkili sonuç alınamamıştır.²⁰

4 Ocak 1921'de Bozüyük 24. Fırka Kumandanlığına gönderilen şifreli yazıda; saat 10.00'da bir Yunan tayyaresi Bozüyük'e gelerek iki bomba atmıştır. Atılan bomlardan birinin Bozüyük'ün kuzeyinde bulunan külliyyeye diğerinin ise Bozüyük'ün güneyindeki çayırılığa düştüğü öğrenilmiştir. Hiçbir zayıt olmadığı ve tayyarenin Eskişehir istikametine

14 Selim Turhan, Türk İstiklal Harbi (TİH) Batı Cephesi, İkinci Cilt, 3'üncü Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s.196.

15 Turhan, a.g.e., s.198.

16 Hüsnü Özlü, "Harp Raporlarına Göre Birinci İnönü Muharebesi'nin Analizi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Mart 2012, Cilt 28, Sayı 82, s.25-52.

17 ATASE Arşivi, 568-169-1; ATASE Arşivi, 568-171-1; ATASE Arşivi, 568-174-1.

18 ATASE Arşivi, 568-180-1.

19 ATASE Arşivi, 917-189-1aa.

20 ATASE Arşivi, 917-189-1aaa.

gittiği bildirilmiştir.²¹ 4/5 Ocak 1921 gecesi bir Yunan tayyaresi Karaköy ve Pazarcık'a tesirsiz birkaç bomba atmıştır.²² Batı Cephesi'nde 5 Ocak 1921'de tarafların askerî hareketliliği hız kazanmıştır.

Muharebeler öncesinde taraflar arasında küçük çaplı askerî müdahaleler olmasına karşın Yunanların 6 Ocak 1921'de Bursa ve Uşak üzerinden taarruzu ile Birinci İnönü Muharebesi başlamıştır.²³ Bu kapsamda Yunan birlikleri, bir taraftan Bursa-Eskişehir, diğer taraftan Uşak-Afyon istikametinden ilerlemeye başlamıştır. Yunan harekâtı Bursa kesiminde Tümgeneral Petmezas'ın sevk ve idaresindeki Adalar Tümeni tarafından şekillendirilmiştir. Bu kapsamda Albay Karakalos komutasındaki Adalar Tümeni'nin sağ kolu, Aksu-İnegöl hattı üzerinden ilerlemeye başlamıştır. Aynı gün öğle saatlerinde İnegöl'e giren Yunan birlikleri Hasanpaşa Köprüsü'nü ele geçirerek geceyi bu bölgede geçirmiştir.²⁴ Bu sırada Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa (Çakmak); Yunanların Yenişehir, İnegöl ve Dumlupınar istikametlerinden ilerlediklerini ancak bu hareketin mahiyetinin henüz bilinmediğini Batı Cephesi Kumandanlığına telgrafla bildirmiştir.²⁵

Batı Cephesi Kumandanlığı, isyan eden Ethem unsurlarına karşı Kütahya'da iki alaydan oluşan bir tümen ile bir süvari grubu bırakıp, kalan birlikleri Yunan ordusuna karşı yönlendirmiştir.²⁶ Muharebelerin başında Türk ordusu, İnönü savunma hattında toplanmıştır. Bu sırada İnönü savunma hattının kuzey kanadında 24. Tümen, güney kanadında 4. Tümen yerini almıştır. Ayrıca Kovalca mevkiinin batı ve güneyinde 11. Tümen ile bir hat teşkil edilmiştir. Yunan taarruzunun başlaması üzerine Batı Cephesi Kumandanlığı, envanterde bulunan uçaklardan faydalanmayı öngörmüştür.

Birinci İnönü Muharebesi'nin başladığı sırada Türk ordusunun elinde bulunan Birinci Tayyare Bölüğünde iki adet, İkinci Tayyare Bölüğünde ise bir faal uçak olduğu görülmüştür. Birinci Tayyare Bölüğü Eskişehir, İkinci Tayyare Bölüğü ise Afyonkarahisar'da konuşlanmıştır.²⁷

Yunan taarruzu üzerine Batı Cephesi Kumandanlığı, karşıt güçlerin harekâtının yönü ve stratejisinin tespiti için cephe hattı üzerinde hava keşfi yapılmasını emretmiştir.²⁸ Bu emir üzerine aynı gün cephe üzerinde havalanan Sivil Pilot Vecihi Bey ile Sivil Pilot Behçet Bey tarafından iki ayrı hava keşfi yapılmıştır. Bu hava keşifleri sırasında Yunan kuvvetlerinin Bursa ve Uşak üzerinden Türk hatlarına doğru ilerlediği belirlenmiştir. Keşif sırasında Yunan kuvvetleri belirlenirken, diğer taraftan bombardıman faaliyeti icra edilmiştir.²⁹

Yunan taarruzuna uçaklar da iştirak etmiş ve Yunan kuvvetlerinin taktik ve stratejisinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Aynı gün bir Yunan uçağı, Bozüyük, Pazarcık ve Karaköy

21 ATASE Arşivi, 995-6-1.

22 ATASE Arşivi, 568-180-1.

23 ATASE Arşivi, 568-165-1; ATASE Arşivi, 568-166-1; ATASE Arşivi, 596-38-1.

24 ATASE Arşivi, 691-22-1; ATASE Arşivi, 691-78-1; ATASE Arşivi, 593-33-1.

25 ATBD, B:2271, 1991:19.

26 Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı, Türk Tarihi İçinde Atatürk ve Cumhuriyet, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009, s.76; Hulusi Kaymaklı, Havaçılık Tarihinde Türkler II, Kültür Ofset Basım, Ankara, s.55.

27 Deniz Kurt, Erdal Korkmaz, Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri, Cilt-1, Hava Basımevi, Ankara, 2020, s.420.

28 ATASE Arşivi, 596-38-1.

29 Kaymaklı, a.g.e., s.55-58.

bölgesine gelerek bölgedeki Türk kuvvetlerinin üzerine birkaç bomba atıp bölgeden uzaklaşmıştır. Yunan hava bombardımanı sonucunda bölgede yapılan incelemede, önemli bir zayıt olmadığı ve can kaybı yaşanmadığı tespit edilmiştir.³⁰

7 Ocak 1921’de Yunan kuvvetlerinin taarruzu devam etmiştir. Bu kapsamda Yunan kuvvetlerinin, üç kol hâlinde Pazarcık yönünde ilerlediği görülmüştür. Aynı gün içinde başka bir Yunan kuvveti, Karaköy’ü işgal etmiştir. Gelişmeler üzerine Batı Cephesi Kumandanlığı, 24. Tümen birliklerinin Bozüyük’ün doğusuna çekilmesini ve burada tertiplenmesini emretmiştir. Bu sırada 11. Tümen birlikleri Alayunt istikametinde, 61. Tümen birlikleri ise Yalnızsaray, Karadiken, Pazarcık ve Ortaca mıntıkasında tertiplenmiştir.³¹

8 Ocak 1921’de Vecihi Bey tarafından, Söğüt’ün doğusu ile Bozüyük ve Karaköy civarında bulunan Yunan birliklerinin harekâtını tespit etmek için bir hava keşfi yapılmıştır. Bu hava keşfinde, Yunan birliklerinin Bozüyük ile Karaköy yolu üzerinde hareket hâlinde olduğu tespit edilmiştir. Keşfin devamında, Karaköy civarındaki Yunan birlikleri havadan bombalanmış ve alçak irtifadan yapılan makineli tüfek atışları ile önemli can kayıpları ile hasarlar verdirilmiştir.³² 8-9 Ocak 1921 gecesi sükûnetle geçmiş, Yunanların herhangi bir faaliyetine rastlanmamıştır.³³

9 Ocak 1921 itibarıyla cephe hattında vuku bulan muharebeler, daha çok Türk ana savunma mevzilerinin bulunduğu İnönü hattının ilerisinde yapılmıştır. Bu sırada Yunan ordusu, ilk taarruzundan itibaren İnönü mevzilerine kadar ulaşmıştır. Yunan ordusunun İnönü hatlarına ulaşması ile en yoğun muharebeler bu dönemden itibaren başlamıştır. Aynı gün saat 10.00’da Rasit Yüzbaşı Kenan ile Sivil Pilot Behçet beyler tarafından AEG C-IV uçağıyla bir hava keşfi yapılmıştır. Bu hava keşfi, Bilecik, Küplü ve Karaköy istikametinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu keşif sırasında, cephe hattındaki yollarda önemli miktarda Yunan askerlerinin olduğu görülmüştür. Bu kapsamda, Yunan kuvvetlerinin büyük kuvvetlerle İnönü mevzi hattında yoğunlaştığı ve harp harekâtını bu hattı aşmak için kullandığı tespit edilmiştir. Keşfin devamında Yunan kuvvetlerinin, Bilecik, Küplü ve Karaköy civarından daha çok Türk savunma hatları civarında bulunduğu belirlenmiştir.³⁴

Aynı gün Vecihi Bey, av tayyaresi ile Karaköy-Bilecik ve Karaköy-Pazarcık yollarını ve civarını keşfettikten sonra, Bozüyük’ün doğu yönünde ilerlemekte olan bir Yunan nakliye kolunu bombalamıştır. Ardından da Yunan birliklerini mitralyöz ateşine tutmuştur.³⁵

Yine aynı gün Sivil Pilot Behçet ile Yüzbaşı Muhsin (Alpagot) beyler tarafından saat 13.00’te yapılan hava keşfinde; Bozüyük istikametinde yürüyüş hâlinde iki Yunan süvari bölüğü tespit edilmiş, Bozüyük istikametinde bir Yunan piyade alayının Bozüyük’e doğru yaklaşmakta olduğu belirlenmiştir. Ayrıca keşif sırasında, yürüyüş hâlindeki Yunan birlikleri üzerine iki adet bomba atılmış ve bölgedeki Yunan birlikleri makineli tüfek ateşine tutulmuştur.³⁶

30 ATASE Arşivi, 593-36-1; ATASE Arşivi, 568-193-1.

31 ATASE Arşivi, 593-70-a.

32 Vecihi Hürkuş, 1915-1925 Havalarda, 3. Baskı, Tayyareci Vecihi Hürkuş Müzesi Derneği Yayını no:1, İstanbul, 2008, s.91.

33 ATASE Arşivi, 569-1-1.

34 Hulusi Kaymaklı, Havacılık Tarihinde Türkler, Cilt II, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Hava Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü, Ankara, 2006, s.57.

35 Hürkuş, a.g.e., s.91.

36 ATASE Arşivi, 694-166-1.

Aynı gün öğleden sonra Türk kara güçlerinin Yunan sath kuvvetlerinin güney kanadına taarruz etmesi sonucu Karaağaç tepeleri geri alınmıştır. Böylece bu harekât sonucu, Yunan birliklerinin ilerleyişi durdulmuştur.³⁷ Yine aynı gün öğleden sonra 15.00 civarında Bozöyük ile Karaköy civarında bir hava keşfi daha icra edilmiştir. Bu hava keşfi sırasında, Bozöyük istikametinde iki bölük Yunan süvarisi ile bir alaylık bir birlik tespit edilmiştir. Hava keşfi sonrasında yürüyüş hâlindeki Yunan birlikleri makineli tüfek ateşine tutulmuş ve ardından hava keşfine son verilmiştir.³⁸

Gün içinde Ethem'in kaleme aldığı beyannameyi Yunan uçakları öğleden sonra saat 16.00'da Karahisar ve civarında bulunan köylere atmıştır. Bu beyannameye;

*“Masum millet ve asker kardeşlerim; Ankara Hükûmet rezilesine 29 Kânun-ı Evvel 1336 tarihinde keşide ettiğim memleket ihtiyaçlarına müteallik telgrafın matbuat ilân edilmesini isteyiniz. Ey Askerler, şerre âlet olmayınız. Ahiretteki mesuliyetinizden korkunuz. Mâziden intibah alarak her türlü felâketi ve vatani kurtarmağı haris menfaatlerine kurban etmek isteyenlere karşı hakkınızı müdafaa ediniz. Şahsî ihtiraslara âlet olmayınız. Ey zabıt arkadaşlar, emir kulu olmaktan sarfınazar ediniz. Allahın kulu değilseniz, aksi hâlde geliyorum ha! Son pişmanlık fayda vermez! Umum Kuva-yı Milliye Kumandanı Ethem” denilmiştir.*³⁹

Batı Cephesi'nin diğer kanadını teşkil eden Güney Cephesi bölgesinde aynı gün bir Yunan uçağı tarafından Afyonkarahisar'ın güneyi bombalanmıştır. Bu sırada aynı bölgede bir Yunan uçağı Dumlupınar mevzii üzerine kendiliğinden düşmüştür.⁴⁰ Aynı dönemde 12. Kolordu Kumandanlığının görev yaptığı bölgede herhangi bir muharebe olmamış, gün nispeten sakin geçmiştir.⁴¹

Birinci İnönü Muharebesi sırasındaki en şiddetli muharebeler 10 Ocak 1921 tarihinde meydana gelmiştir. Muharebeler sırasında cephe hattı üzerine çöken yoğun sis sebebiyle gün içinde hava keşfi yapılamamıştır. Ancak, havanın öğleden sonra açması ile birlikte Vecihi Bey tarafından bir hava keşfine çıkılmıştır. Bu hava keşfini Vecihi Bey, “Güzel Bursa” isimli av uçağı ile gerçekleştirmiştir. Hava keşfi sırasında Vecihi Bey; İnegöl, Pazarcık ve Bozöyük civarını keşfetmiştir. Bu sırada, Yunan kuvvetlerinin İnönü sırtlarına ulaştığı tespit edilmiş ve Yunan birlikleri mitralyöz ateşine tutulmuştur.⁴² Vecihi Bey'in uçağının motoru bu hava keşfi sırasında durmuş, bunun üzerine kendisi süzülerek iki taraf arasındaki bir bölgeye zorunlu iniş yapmıştır. Ardından Vecihi Bey tarafından uçak üzerinde yapılan incelemede uçağın gövdesinde birçok mermi izine rastlanmıştır. Uçak iniş sırasında Yunan unsurların ateşi altında kalmıştır. Bu ortamda Sivil Pilot Vecihi Bey uçağını Yunanların eline geçmemesi amacıyla yakmış ve ardından Türk hatlarının bulunduğu alana sığınmıştır.⁴³

37 Saim Besbelli-İhsan Göymen, Türk İstiklal Harbi V'inci Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964, s.137.

38 ATASE Arşivi, 694-166-aa.

39 ATASE Arşivi, 590-90-1, 2.

40 ATASE Arşivi, 569-3-1.

41 ATASE Arşivi, 692-107-1.

42 Deniz Dalkılıç, “Kurtuluş Savaşı'nın İlk Uçuşunu Yapan Tayyare; Güzel Bursa”, Bursa'da Zaman, Sayı 20, 2016, s.23-29.

43 Davud Kapucu-Erdal Korkmaz, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Askerî Hava Seyahatleri 1909-1939, Karakum Yayinevi, Ankara, 2020, s.73; Vecihi Hürkuş, Havalarda 1915-1925, Kanaat Kitapevi, İstanbul, 1942, s.53-55; İhsan

Aynı gün öğleden sonra Teğmen M. Sıtkı (Tanman) ile Sivil Pilot Behçet beyler tarafından AEG C-IV uçağıyla bir hava keşfi gerçekleştirilmiştir. Bu hava keşfi sırasında, Türk ve Yunan kuvvetleri arasında karşılıklı topçu ateşinin devam ettiği belirlenmiştir. Keşfin devamında, Yunan birliklerinin birgün önceki hatlarını koruduğu, bunun yanında cephe gerisinde herhangi bir hareketlilik olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca keşif sırasında, Yunan hatları gerisinde herhangi bir ihtiyat birliğine rastlanmamıştır.⁴⁴

9/10 Ocak 1921 tarihleri arasında meydana gelen muharebelerde Yunanların önemli kayıplar verdiği ve geri çekilmeye başladığı, Batı Cephesi Kumandanlığı tarafından hazırlanan harp raporlarına yansımıştır.⁴⁵ Bu kapsamda ilgili raporlarda, Yunanların hareketi hakkında keşif çalışmalarının sürdürüldüğü ve bölgede birliklerin savunma düzeni aldığı anlaşılmıştır.⁴⁶

Cephe hattındaki muharebeler sonucunda Yunanlar, 10-11 Ocak 1921 gecesinden itibaren Bursa istikametine çekilmeye başlamıştır.⁴⁷ Bu geri çekilme sonucunda 11 Ocak 1921 sabahından itibaren cephe hattında herhangi bir Yunan faaliyetine rastlanmamıştır.⁴⁸

Yunanların çekilme emaresi gösterdiğini öğrenen Batı Cephesi Kumandanı Albay İsmet Bey, muharebe hattında bir hava keşfi yapılmasını emretmiştir.⁴⁹ İlgili emir kapsamında Gündüzbey-Söğüt-Bilecik-Poyra-Bozüyük-İnönü-Karaağaç-Bozalan istikametindeki yollar üzerinde bir hava keşfi yapılmıştır. Sivil Pilot Behçet ile Rasit Üsteğmen M. Sıtkı (Tanman) Beyler saat 10.00'da yapılan bu keşif sonucunda Bozüyük ve İnönü'de Yunan birliklerinin herhangi bir faaliyet içerisinde olmadığı, Yunanların Karaköy İstasyonu'nu yaktıkları ve Pazarcık'tan çekildikleri tespit edilmiştir.⁵⁰ Bu durumu değerlendiren Batı Cephesi Kumandanlığı, Yunanların çekildiğinden emin olmuştur.⁵¹

Batı Cephesi Kumandanlığının emri üzerine aynı gün saat 11.00'de Çukurhisar-Poyra-Gündüzbey-Kızılsaray-Bozoyük-Bozalan-Karaağaç-İnönü-Eskisaray istikameti keşfedilmiştir. Keşif esnasında, Poyra köyünden yaklaşık 1,5 km mesafede, Eskişehir yönüne doğru bir Yunan Süvari bölüğünün bölgede hareket hâlinde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca keşif sırasında Bozüyük civarı ile Poyra-İnönü-Karaağaç istikametlerinde muharebe olmadığı, bu kapsamda cephe hattında sükûnet olduğu gözlemlenmiştir. Ne var ki, uçağın arızalanması sebebiyle Bilecik-Söğüt yönünde hava keşfi yapılamamıştır.⁵²

Batı Cephesi Kumandanlığı, Yunan ordusunun çekildiğinin kara ve hava keşifleri ile tespit edilmesi üzerine, Yunanların peşinden çıkardığı keşif ve takip kıtaları ile onları izlemeye başlamıştır.⁵³ Bu kapsamda İsmet Bey tarafından ileri hatlara keşif kıtaları

Tayhani, Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayii (1923- 1950), Türk Hava Kurumu Kültür Yayınları No.: 1, Ankara, 2004, s.179.

44 Kaymaklı, a.g.e., s.55-57; Tanman, a.g.e., s.82.

45 ATASE Arşivi, 1025-79-1.

46 ATASE Arşivi, 692-143ab.

47 ATASE Arşivi, 692-145-ad; ATASE Arşivi, 569-11-1.

48 ATASE Arşivi, 596-38-1.

49 Turhan, a.g.e., s.208-215.

50 ATASE Arşivi, 694-26-a; ATASE Arşivi, 569-11-1.

51 Selim Turhan, Türk İstiklal Harbi (TİH) Batı Cephesi, İkinci Cilt, 3'üncü Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s.215.

52 Besbelli-Göymen, a.g.e., s.137; ATBD, Y.60, S.127, s.173.

53 ATASE Arşivi, 569-11-1.

sürülmüş ve *süvari* grubunun ertesi günden itibaren cephe ilerisine çıkacağı bildirilmiştir.⁵⁴

Kütahya'daki Müfreze Kumandanlığından Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine gönderilen akşam raporunda, 15.30'da Kütahya üzerine gelen iki Yunan tayyaresinin yedi bomba attığı bu bombalardan birinin bir şimendifer makasını hafif hasara uğrattığı, bir eczacı yüzbaşının şehit olduğu, diğer bir eczacı yüzbaşı ile üç neferin yaralandığı ve vagon içerisinde bulunan bir levazım subayının ailesinin şehit olduğu bildirilmiştir.⁵⁵ Aynı raporun devamında Yunan tayyaresinin Türk tayyare bölüğü üzerine makineli tüfek atışı yaparken tüfeğini düşürdüğü ve tüfeğin ele geçirildiği ilave edilmiştir.⁵⁶

12 Ocak 1921'de Yunanlar Eskişehir'i hava bombardımanına tutmuştur. Yunan uçaklarının bombardımanı esnasında Vecihi Bey'in 23 yaşındaki kız kardeşi hayatını kaybetmiştir.⁵⁷ Türk pilotlar tarafından icra edilen hava keşifleri, görev dönüşünde telefonla Batı Cephesi Kumandanlığına iletilmiştir. Batı Cephesi Kumandanı Albay İsmet Bey, cephe hattından zaman zaman çektiği telgraflarda, uçmanın ne kadar tehlikeli olduğunu ve uçakların kötü durumlarını belirtmiş ve malzeme eksikliğinin bu tehlikeyi arttırdığını ifade ederek havacıların ödüllendirilmelerini istemiştir.⁵⁸ Batı Cephesi Kumandanlığının isteği üzerine Birinci İnönü Muharebesi'ne katılmış olan havacı personel, göstermiş oldukları başarılı uçuş görevlerinden dolayı nakdî para ödülü ile taltif edilmiştir.⁵⁹ Sivil Pilot Vecihi, Sivil Pilot Behçet, Rasit Yüzbaşı Muhsin, Üsteğmen Yusuf Kenan ve Teğmen Sıtkı beylerin özverili uçuşları ile Yunan ordusunun durum ve vaziyeti belirlenmiş, böylece Türk ordusunun askerî taktik ve stratejisi belirlenmiştir. Muharebe süresince havacılardan sık sık keşif görevi isteyen Batı Cephesi Kumandanı Albay İsmet Bey konu ile ilgili düşüncelerini "*İnönü Meydan Muharebesi muzafferiyetinin amillerine; havacılarıma hassaten selam ve teşekkür ederim.*" sözleriyle dile getirmiştir.⁶⁰

Birinci İnönü Muharebesi sırasında İkinci Tayyare Bölüğü, elinde bulunan faal olan tek uçağı ile harekâta iştirak etmiştir. İkinci Tayyare Bölüğünün uçucularından Yüzbaşı Fazıl ve Sivil Pilot Halil (Ziver) beyler, harekâta katılmış ve 5 sorti uçuş yaparak muharebelere katkı sağlamıştır. Bu hava keşif görevleri sırasında, Yunanların Dumlupınar gerilerindeki durumu ile muharebenin genel gidişatı tespit edilerek komuta makamlarına bildirilmiştir.⁶¹

Neticede 6 Ocak 1921 günü başlayan Birinci İnönü Muharebesi boyunca Türk ordusu; 4 subay, 117 er şehit; 12 subay, 85 er yaralı; 5 subay, 29 er esir, toplam 252 kişi kaybetmiştir.⁶² Yunan ordusu ise muharebeler sırasında; 8 subay, 49 er ölü, 9 subay ve 145 er yaralı olmak üzere 211 kişilik bir kayba uğramıştır.⁶³

54 Kazım Özalp, Millî Mücadele (1919-1922), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998, s.172.

55 ATASE Arşivi, 596-38-1.

56 ATASE Arşivi, 593-113-1.

57 Fikret Arıt, Havalarda İlk Türk Kadınları, "İlk Türk Kadın Şehidi Eribe Hürkuş, İstanbul, 1967, s.42-45; Kaymaklı, a.g.e., s.57.

58 ATASE Arşivi, 1218-57-1; ATASE Arşivi, 695-51-1.

59 İrfan Sarp, Türk Hava Kuvvetlerinin Doğuş Yılları, Hava Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü, Ankara, 1986, s.128-129; Kaymaklı, a.g.e., s.57.

60 Hürkuş, a.g.e., s.91; Kaymaklı, a.g.e., s.57.

61 Sarp, a.g.e., s.113; Tanman, a.g.e., s.40-41; Kaymaklı, a.g.e., s.58.

62 ATASE Arşivi, 599-1-1.

63 Anastasios Papoulas, General Papulas'ın Hatıratı, Yeni İstanbul Yayınları, İstanbul, 1969, s.33; Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, Cilt I, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1987, s.496-500; Turhan, a.g.e., s.247.

Birinci İnönü Muharebesi'nin önemli askerî ve siyasî sonuçları olmuştur. Düzenli ordu Birinci İnönü Muharebesi ile ilk zaferini kazanmıştır. Bu durum, halkın BMM'ye ve düzenli orduya güvenini artırmıştır. Bu sırada Birinci İnönü Muharebesi'nden sonra Albay İsmet (İnönü) Bey, generalliğe yükseltilmiştir.⁶⁴ Birinci İnönü zaferinin dış politikada da önemli yansımaları olmuştur. Bu kapsamda bakıldığında İtilaf Devletlerinin çağrısı ile Londra'da bir konferans düzenlenmiştir.⁶⁵ İlgili konferans sırasında Sevr Antlaşması'nın değiştirilerek ve yumuşatılarak Türk tarafına kabul ettirilmek istenmesi, konferansın sonuçsuz olarak dağılmasına yol açmıştır. Bu durum; İngilizlerin kıskırtması sonucu Yunanların, Türk kuvvetlerine ikinci kez saldırmasına neden olmuştur.⁶⁶ Yeni Yunan taarruzu İkinci İnönü Muharebesi'nin gerçekleşmesine ve Türk-Yunan güçlerinin ikinci kez karşı karşıya gelmesine yol açmıştır.

Birinci İnönü Muharebesi'nden sonra uçakların tamiri ile uğraşmış ve eldeki keşif tayyaresi tamire alınmıştır. Bu arada iki av tayyaresi tamirden çıkmıştır. Böylece iki Albatros av tayyaresi daha yeni bir savaşa hazır hâle getirilmiştir. Bu sırada Erzurumlu tüccarlardan Nafiz Bey tarafından Türk ordusuna iki uçak bağışlanmıştır.⁶⁷ Erzurumlu Nafiz Bey'in İtalyanlardan aldığı FIAT keşif tayyaresi İstanbul'dan uçarak İnebolu ve Akçaşehir üzerinden Eskişehir'e getirilmek istenmiştir.⁶⁸ Akçaşehir'de bir iniş meydanı hazırlanması ve burada uçağa Türk işaretlerinin takılması kararlaştırılmıştır.⁶⁹ Ancak uçağın Eskişehir'e ulaşması uzun sürmüştür. Seyahati sırasında Bolu'ya gelmiş, ancak buradaki tecrübe uçuşunda iniş takımı ve pervanesi kırılmıştır. Bu nedenle bu tayyare İkinci İnönü Muharebesi'ne yetiştirilememiştir.⁷⁰

İkinci İnönü Muharebesi öncesi 1 Mart 1921 itibarıyla Türk ordusu; 1.151 subay ve 24.936 erden oluşmuştur.⁷¹ Envanterde ise 96 adet ağır ve 16 adet hafif makineli tüfek, 13.088 adet tüfek, 39 adet çeşitli top, 1.500 adet kılıç bulunmaktadır.⁷² Güney Cephesi Kumandanlığı ise 2.287 subay ve 34.044 erden oluşmuştur. Güney Cephesi Kumandanlığı envanterinde; 143 adet ağır ve 24 adet hafif makineli tüfek, 22.225 adet tüfek, 69 adet çeşitli top ve 2.000 adet kılıç olduğu görülmüştür. Kocaeli Grubu Kumandanlığı emrinde; 287 subay ve 6.368 er görev yapmıştır. Envanterinde ise 16 adet ağır ve 15 adet hafif makineli tüfek, 5.126 adet tüfek ve 5 adet top yer almıştır. Kastamonu ve dolayları Kumandanlığında ise 153 subay ve 227 er mevcut şekilde yerini almıştır. Burada da 1 adet ağır ve 4 adet hafif makineli tüfek, 1.293 adet tüfek ile 4 adet top envanteri meydana getirmiştir.⁷³

12 Mart 1921'de Türk ordusu envanterindeki uçakların ihtiyacı için Kocaeli ve Adapazarı mıntıklarında benzin tedarikine çalışılmış, ancak bu mümkün olmamıştır.⁷⁴

64 Nusret Baycan, "İsmet İnönü", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Yıl 1989, Cilt 5, Sayı 15, s.629. (625-638).

65 Bülent Kara, "Savaş Hazırlayan Barış Konferansı: Londra Konferansı", Gazi Akademik Bakış, Cilt. 3, Sayı. 5, Ankara, Kış 2009, s.159. (143-170).

66 Şaduman Halıcı ve Mehmet Alkanaka, 100. Yılında İnönü Savaşları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür yayınları, İstanbul, 2021, s.152; Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s.245-246.

67 ATASE Arşivi, 695-63-3.

68 ATASE Arşivi, 1180-50-2.

69 ATASE Arşivi, 671-95-1, 2; ATASE Arşivi, 881-83-1, 2; ATASE Arşivi, 881-83-8.

70 ATASE Arşivi, 671-95-3.

71 ATASE Arşivi, 703-66-1:3.

72 ATASE Arşivi, 703-66-66-4:5.

73 ATASE Arşivi, 703-66-4:10.

74 ATASE Arşivi, 881-83-3:4.

Uçak benzini bulunamaması üzerine İstanbul'dan gizli yollardan benzin temini için girişimlerde bulunulmuştur.⁷⁵

14/15 Mart 1921 tarihinde Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa tarafından gönderilen bir emirle Akçayşehir'de iniş istasyonu hazırlamak üzere bir tayyareci ve bir makinist görevlendirilmiştir. Gerekli olan 150 litre benzin ve bir miktar vakum yağının da Akçayşehir'e gönderilmesi istenmiştir.⁷⁶

16 Mart 1921 tarihinde Batı Cephesi civarındaki İnegöl batısı Babasultan güneybatısındaki dereye düşman topçusu tarafından on kadar mermi atıldığı bildirilmiştir.⁷⁷ Gün içerisinde Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa tarafından Birinci Tayyare Bölüğünün elinde bulunan uçak, malzeme ve personelin İnönü mevziine kaydırılması istenmiştir. Bu emir 61., 24., 11. ve 1. tümen kumandanlıklarına da iletilmiştir.⁷⁸

B. İkinci İnönü Muharebesi'nde Türk Hava Gücü ve Faaliyeti

İtilaf Devletleri tarafından Londra'da düzenlenen konferansın istenilen şekilde neticelenmemesi üzerine Yunanlar 23 Mart 1921'de Batı ve Güney cephelerine yönelik eşzamanlı bir saldırı başlatmıştır.⁷⁹ Yunan kuvvetleri akşama kadar İznik civarında oyalanmıştır. İznik ve Yenişehir kesimindeki Türk birlikleri de geri mevzilerde konuşlanmıştır.⁸⁰

Bu sırada İkinci İnönü Muharebesi öncesinde Türk ordusunun elinde bulunan iki tayyare bölüğünden biri Eskişehir, diğeri ise Afyon'da konuşlanmıştır. Bu tayyare bölüklerinden Birinci Tayyare Bölüğü Eskişehir'de, İkinci Tayyare Bölüğü ise Afyon'da yerini almıştır. İki bölükteki uçak sayısının ise 4 adet olduğu görülmüştür.⁸¹ Yunan taarruzu üzerine Pazarcık'ta bulunan Batı Cephesi Kumandanı İsmet (İnönü) Paşa tarafından Yunanların durum ve vaziyetinin keşfedilmesi için Eskişehir'deki hava birliğine bir telgraf çekilmiştir. İlgili telgrafta İsmet Paşa; *"Bugün 23 Mart 1921 saat 09.30'da düşman Yenişehir, İnegöl şoselerinden ve iki yol arasındaki araziden ilerlemektedir. Birinci Uçak Bölüğü'nden uygun bir uçak uçurularak düşmanın Hava Kuvvetleri, durumu ve hareketi hakkında süratle bilgi toplanacaktır."*⁸² demiştir.

Bu uçuş emrini alan Birinci Tayyare Bölük Kumandanlığında görevli Sivil Pilot Vecihi Bey 40 dakika içinde bir Pfalz D.III tipi av uçağı ile havalanmıştır. Uçuş rotası olarak Yenişehir-Bilecik ve İnegöl-Pazarcık istikameti belirlenmiştir. Keşif sırasında yürüyüş hâlinde bulunan Yunan kuvvetleri görülmüştür. Uçuş esnasında Yunan birliklerine bomba ve makineli tüfekte taarruz edilmiştir.⁸³

75 ATASE Arşivi, 881-83-5:6.

76 ATASE Arşivi, 880-10-1:2.

77 ATASE Arşivi, 879-183-1.

78 ATASE Arşivi, 947-7-1.

79 ATASE Arşivi, 573-104-1.

80 Nusret Baycan, Atatürk ve Askerlik Sanatı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1985, s.109; Turhan, a.g.e., s.282-290; Kaymaklı, a.g.e., s.58; Besbelli-Göymen, a.g.e., s.138.

81 ATASE Arşivi, 568-146-a:c.

82 Yaşar Özdemir, Atatürk ve Türk Havacılığı, Hava Basımevi, Ankara, 1981, s.13; Tanman, a.g.e., s.88; Kaymaklı, a.g.e., s.60; Besbelli-Göymen, a.g.e., s.139.

83 İrfan Sarp, Türk Hava Kuvvetlerinin Doğuş Yılları, Hava Basımevi, Ankara, 1986, s.113-114; Tanman, a.g.e., s.89.

Yunan ordusunun harekâtı üzerine Batı Cephesi Kumandanlığı Eskişehir’de kalan bir harp ve bir keşif tayyaresinin hazırlanarak ertesi gün İnönü’ye sevk edilmesini istemiştir. İlgili emir kapsamında Birinci Tayyare Bölüğü tarafından gönderilen yazıyla uçakların nakli için gerekli hazırlıkların yapıldığı bildirilmiştir. Aynı gün Erkân-ı Harbiye Vekaleti’nin emri doğrultusunda cephe üzerinde bir uçuş yapılmak istenmişse de motor arızası nedeniyle yapılamamıştır. Keşif tayyaresi makinist tarafından onarılmak istenmişse de malzeme eksikliğinden dolayı başarılı olunamamıştır.⁸⁴

24 Mart 1921’de Yunanlar Güney Cephesi’nde taarruza geçerek Dumlupınar mevzilerini ele geçirmiştir.⁸⁵ Bunun üzerine Batı Cephesi Kumandanlığı buradaki kuvvetlerin Afyon’un batısına çekilmesini emretmiştir. Bu sırada 1. Türk Tümeni’nin İnönü’de toplanması tamamlanmıştır. Aynı gün Yunan uçakları Eskişehir’i bombalamıştır.⁸⁶

Yine aynı gün Sivil Pilot Vecihi Bey bir uçuş yaparak Söğüt-Bilecik arasındaki yolda ilerleyen Yunan alayına bomba ve tüfek ateşiyle taarruzi hava harekâtı yapmıştır.⁸⁷ Aynı gün Saat 15.00 sonrada yapılan bir diğer keşifte, Pazarcık ile İnegöl arasındaki yolda 3/4 tabur piyade, iki tabur süvari, 30 kadar araba yürüyüş hâlinde görülmüştür. Ayrıca İnegöl’ün bir kilometre doğusunda dört grup halinde süvari tespit edilmiştir. Yine İnegöl civarında istirahat hâlinde 4 tabur kadar piyade, 30 kadar araba, 100-150 civarında süvari görülmüştür. Yenişehir bölgesinde ise üç tabur kadar piyade, bunların gerisinde hatlar hâlinde piyade taburları belirlenmiştir. Aynı bölgede 1.000-1.500 kadar üç grup halinde süvari, bir bölük piyade, 60 araba ile 100 kadar hayvanın doğruya doğru ilerlediği görülmüştür.⁸⁸

Aynı tarihte Batı Cephesi Kumandanlığından Güney Cephesi Kumandanlığına yazılan yazıda; Batı Cephesi emrinde biri harp, diğeri keşif tayyaresi olmak üzere yalnız iki tayyare bulunduğu, Güney Cephesi’ne tayyare göndermenin mümkün olamayacağı bildirilmiştir. Ayrıca, Uşak etrafındaki Yunan mevzilerinin kesin olarak tespit edilmesi için harp tayyarelerinin keşif faaliyetlerinde kullanılması istenmiştir.⁸⁹

25 Mart 1921 tarihinde Yunan kara kuvvetleri, hava kuvvetlerinin yakın hava desteği ile saldırmıştır. Bu sırada İnönü’den Eskişehir istikametine uçan üç Yunan uçağı, Eskişehir istasyonuna ve uçak hangarına taarruzî hava harekâtı düzenleyerek 10 bomba atmıştır. Bu bombardıman sonucunda bir kadın ile bir hayvan yaralanmıştır.⁹⁰ Bombardıman esnasında üç Yunan uçağının Türk mevzilerine yaklaştığının öğrenilmesi üzerine, Sivil Pilot Vecihi Bey önleme görevi yapmak için havalanmış ama motor arızası nedeniyle geri dönmek durumunda kalmıştır. Bunun üzerine aynı uçakla, Yunan uçaklarını takip etmek için havalanan Pilot Üsteğmen Hasan Fehmi (Yemen) Bey kalkış sırasında uçağının meydan civarına düşmesi sonucu şehit olmuştur.⁹¹

84 ATASE Arşivi, 705-108-1.

85 ATASE Arşivi, 852-143-1.

86 ATASE Arşivi, 852-116-1.

87 Kaymaklı, a.g.e., s.60.

88 ATASE Arşivi, 705-174-1.

89 ATASE Arşivi, 596-218-1.

90 Nilüfer Hatemi, Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri, C.II, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s.778.

91 ATASE Arşivi, 707-148-1.

İkinci Tayyare Bölüğü, İkinci İnönü Savaşı'nda 12. Kolordu emrinde görev yapmıştır. Tayyare Bölüğünün elinde yalnız bir adet faal av uçağı olduğu için savaşın ilk iki günü harekâta katılamamıştır. 25 Mart 1921'de sabah yapılan keşifte, bir Yunan alayının Dumlupınar ile Düvertepe civarında istirahat ettiği rapor edilmiştir. Öğleden sonra Yüzbaşı Fazıl Bey'in Uşak, Paşacık, Dumlupınar istikametinde yaptığı keşifte bir süvari yürüyüş kolu ile bir topçu taburunun Arpagediği tepelerinde toplandığı tespit edilmiştir. Ayrıca, Yunan ordusunun henüz Dumlupınar'ın doğusuna geçmediği görülmüştür.⁹²

Yunanlar 26 Mart 1921'de Adapazarı'nı işgal etmiştir.⁹³ Bilecik civarında ise Türk topçusunun açtığı ateş sonucunda bir Yunan tümeni dağılmıştır. Bu arada 61'inci Tümen tarafından bir Yunan tümeni yenilgiye uğratarak Gündüzbey'i ele geçirmiştir.⁹⁴ 27/28 Mart 1921 günü Batı Cephesi'nin sağ kanadında ciddi çarpışmalar meydana gelmiştir. Topçu ateşiyle desteklenen Yunan kuvvetleri karşısında 24. Tümen İnönü mevkiine geri çekilmek zorunda kalmıştır. Afyon bölgesinde bulunan 57. Tümen de geri çekilmeye başlamıştır. Yunanlar topçu ateşi ile geri çekilen Türk kuvvetlerine ağır zayıat verdirmiştir. Bu sırada Kocaeli bölgesinden Sakarya üzerinden taarruza kalkan ve Geyve Boğazı'nı aşarak Osmaneli'ne girmek isteyen Yunan kuvvetleri geri püskürtülmüştür. Batı Cephesi'nde Yunan kolordusu İnönü mevzilerine yaklaşmıştır. Savaş şartlarını değerlendiren Mustafa Kemal Paşa, Yunanların kuzeye kuvvet kaydırmalarını önlemek ve manevra kabiliyetini engellemek amacıyla 12'nci Kolordu'nun Afyon istikametinden taarruza geçmesini istemiştir.⁹⁵

Bu sırada 26 Mart 1921 tarihi itibarıyla Birinci Tayyare Bölüğünde görev yapabilecek durumda uçak kalmamıştır. Bu nedenle İkinci Tayyare Bölüğünden uçak takviyesinde bulunması istenmiştir. Bu talebin yerine getirilmesi için 27 Mart 1921'de uçağı ile İkinci Tayyare Bölüğüne destek olması için görevlendirilen Birinci Tayyare Bölüğü uçucularından Sivil Pilot Halil (Ziver) tarafından bir keşif yapılmıştır. Yapılan bu keşifte Yunanların Sinanpaşa'ya ilerlediği görülmüştür.⁹⁶ Sivil Pilot Vecihi Bey de aynı gün Söğüt dolaylarında keşif uçuşu yapmış ve bölgedeki Yunan birliklerine bomba ve makineli tüfekle taarruz yapmıştır.⁹⁷

Aynı gün Yüzbaşı Fazıl'ın yaptığı keşifte Afyon-Altıntaş istikametinde ilerleyen bir Yunan topçu bataryası ile iki süvari bölüğü tespit edilmiştir. Ayrıca, Balmahmut İstasyonu'na girmekte olan iki bölük ile Büyükçorca hizalarında Yunan topçu mevzilerinin olduğu görülmüştür. Saat 16.00'da yapılan keşiflerde ise Örenköy civarında bulunan Türk mevzilerine yaklaşan Yunan birlikleri keşfedilmiştir.⁹⁸

28 Mart 1921'de öğleden sonra Kanlısirt istikametinde başlayan Yunan taarruzuna Yunan uçakları tarafından yakın hava desteği verilmiştir. Saat 16.00'da Kanlısirt tekrar Yunan kuvvetlerinin eline geçmiştir. Türk kuvvetlerinin tüm çabalarına rağmen Kanlısirt

92 Kurt, Korkmaz, a.g.e., s.428-429.

93 ATASE Arşivi, 880-110-1.

94 İzzettin Çalışlar, Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.158.

95 ATASE Arşivi, 865-34-aa.

96 Tanman, a.g.e., s.100-101.

97 Y.Doğan Çetinkaya, "Kurtuluş Savaşı Başında Hava Gücü Oluşturma Çabaları ve İlk Hava Harekât Görevleri", Türk Hava Kuvvetlerinin 100 Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu, s.202-218; Kaymaklı, a.g.e., s.61.

98 Tanman, a.g.e., s.100-101.

alınmamıştır. Aynı gün General Leonardopulos kumandasındaki X. Yunan Tümeni saat 15.00'te Metristepe'ye taarruz başlatmıştır. Yunan uçakları bu taarruza makineli tüfeklerle destek vermiştir.⁹⁹

Aynı gün Afyon'un Yunanlar tarafından işgalinden önce, merkezi Afyon olan İkinci Tayyare Bölüğünün envanterindeki tek faal uçak, Yunanların eline geçmesine mani olmak için Pilot Halil Bey (Ziver) tarafından Eskişehir'e nakledilmiştir. Bu sırada İkinci Tayyare Bölüğünün personel, malzeme ve teçhizatları 12. Kolordu ile beraber geriye çekilmiştir. 29 Mart 1921'de Sivil Pilot Vecihi Bey Söğüt istikametine yaptığı keşif sonunda tespit ettiği hedeflere saldırı düzenlemiştir. Bu sırada Yunan topçusu tarafından uçağa ateş açılmıştır.¹⁰⁰

30 Mart 1921 günü saat 13.00'te Yunan ordusu Sağ Yan Grubu cephesinden topçu ateşi başlatmıştır. Yunan uçakları Oluklu kuzeyindeki Türk kıtaları üzerine makineli tüfek ve bomba ateşi ile topçu ateşine destek vermiştir. Bu sırada 13.30'da sularında Söğüt yönünden Gündüzbey'e doğru ilerleyen Yunanların bir süvari ve bir piyade alayının bölgede hareket hâlinde olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine 61. Tümen Kumandanı Albay İzzettin Bey, 2. Piyade Alayını bu bölgeye yanaştırmıştır.¹⁰¹

31 Mart 1921 sabahı Üçşehitler Tepesi'nin güneyindeki Türk birlikleri baskın prensibi gereği hareket ederek karşı taarruza geçmiştir. Daha sonra Metristepe'ye taarruz başlamıştır. Bu taarruzlar sonucunda Yunanlar büyük kayıplar vermiştir. Akşam karanlığından faydalanarak 10. Yunan Tümeni çekilmeye başlamıştır. Savaş durumunu kaybeden Yunanlar karşısında aynı gün akşamı bütün Yunan taarruzu durdurulmuştur.¹⁰²

1 Nisan 1921'den itibaren Yunanlar binlerce ölü ve yaralının yanında büyük miktarda malzeme kaybına uğrayarak geri çekilmeye başlamıştır.¹⁰³ Yunanlar geri çekilirken Bozüyük ilçesini yakmıştır. Tahribatın daha da artmasını engellemek isteyen İsmet Paşa ise gün içinde verdiği emirle, 11. ve 24. tümen süvari bölüklerinin Bozüyük'e doğru ilerleyerek Aksuteke, Sarıdağ, Nazıfpaşa ve İnegöl istikametinde kaçmakta olan Yunan askerlerini takip etmesini istemiştir.¹⁰⁴ Aynı gün Birinci Tayyare Bölük Kumandanı tarafından Batı Cephesi Kumandanlığına gönderilen yazıda, Bilecik istikametini keşif etme görevi verilen tayyarenin motorunda meydana gelen bir arıza nedeniyle tayyarenin irtifa kazanamadığı ve bundan dolayı meydana inmek zorunda kaldığı bildirilmiştir.¹⁰⁵

1 Nisan 1921 günü İnönü mevzilerinden geri çekilmeye başlayan Yunan birliklerini süvari kollarının yanında Türk uçakları da takibe katılarak zayıat verdirmeye başlamıştır. Nitekim Söğüt, Bilecik, Bozüyük, Karaköy şoseleri üzerinden Bursa istikametine yönelmiş Yunan birlikleri üzerine bombalar atılmıştır.¹⁰⁶ Bu sayede Yunan ordusunun Bilecik civarında tutunmasının önüne geçilerek, bölgeyi tahrip etmesi engellenmek istenmiştir.

99 Çalışlar, a.g.e., s.182-183.

100 Kaymaklı, a.g.e., s.59-62; Sarp, a.g.e., s.130-132; Tanman, a.g.e., s.88.

101 Çalışlar, a.g.e., s.196-197.

102 ATASE Arşivi, 601-110-1.

103 ATASE Arşivi, 712-69-ao.

104 ATASE Arşivi, 712-69-ao.

105 ATASE Arşivi, 712-69-bb.

106 ATBD. B, 2351, 1991, 109.

Aynı tarihe kadar Birinci Tayyare Bölüğü, yoğun olarak keşif faaliyetlerini sürdürmüştür. Alınan keşif raporlarında Yunanların düzensiz gruplar halinde dinlenmekte oldukları tespit edilmiştir. Yunan birliklerinin hareketlerinin intizamsız olması Yunanların moral durumunun iyi olmadığını göstermiştir. Hava keşifleri ile Yunan kıtalarının bir kısmının geri çekilmekte olduğu da keşfedilmiştir. Yunanların çekilme esnasında birçok malzeme ve silahı bırakıp giderken Pazarcık civarında bir tayyaresini de yaktığı görülmüştür.¹⁰⁷ Bu süre içinde görev için Pilot Halil Ziver ve Vecihi Bey uçuşlar yapmıştır. Bölükteki AEG C-IV ve DFW C-V tipi iki keşif uçağı arızalı olduğu için bir veya iki av uçağı ile dokuz çıkış yapılmıştır.¹⁰⁸

2 Nisan 1921’de Vecihi Bey’in İnönü, Bozüyük, Bilecik, Pazarcık istikametinde yaptığı hava keşfinde Bilecik ve Karaköy civarında herhangi bir hareketliliğin olmadığı rapor edilmiştir.¹⁰⁹ 7/8 Nisan gecesi ise Afyon Türk kuvvetleri tarafından geri alınmıştır. 9 Nisan 1921’de iki harp tayyaresinin Eskişehir’den Afyona gönderilmesi kararlaştırılmıştır.¹¹⁰ 11 Nisan 1921’de İkinci Tayyare Bölüğü tekrar 12. Kolordu ile Afyon’a dönerken, Pilot Halil (Ziver) Bey de Eskişehir’e uçarak götürdüğü Albatros D-III av uçağını geri getirmiştir. Bu hareketin en önemli yönü tecrübesi artan Türk havaacılarının kara unsurları ile koordinasyon içinde çalışabilecek kabiliyete ulaşması olmuştur.¹¹¹

23 Mart 1921 günü başlayan muharebede Türk Ordusu subay olarak; 44 şehit, 102 yaralı, 4 esir, 2 kayıp, 4 firar toplam 156, Erlerde; 637 şehit, 1.720 yaralı, 2 esir, 1.359 kayıp, 1.076 firar olmak üzere toplam 4.794 kayıp vermiştir.¹¹² Yunan Ordusu ise; 1. Kolorduda 1 subay, 32 er ölü; 15 subay, 131 er yaralı olarak tespit edilmiştir. General Kondilis’in kitabında ise kayıp sayısı 11 subay, 222 er ölü; 51 subay, 660 er yaralı olarak gösterilmektedir. 3. Yunan Kolordusunun kaybı ise 53 subay, 669 er ölü; 149 subay, 2.478 er yaralı; 9 subay, 394 er kayıp olmak üzere toplam 311 subay ve 4.248 erdir. General Kondilis’in kitabında bu muharebelerdeki Yunan kayıpları, 360 subay, 4.920 er kayba uğramıştır.¹¹³

Sonuç

Mondros Ateşkes Anlaşması ve devamında gelen işgaller sonrası, ülkenin her yerinde ve her bölgesinde kurtuluş çareleri düşünölmeye başlanmıştır. Bu kapsamda bölgesel olarak başlayan bağımsızlık mücadelesi, Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkmasıyla kolektif bir yapıya bürünmüştür. Türk ulusunun yeniden doğduğunu müjdeleyen bu yolculuk, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna bir başlangıç ve Mustafa Kemal Paşa’nın hayatında da bir dönüm noktası olmuştur.

İnönü Muharebelerinin kazanılması Türk halkının Millî Mücadele’ye olan inancını arttırmış, daha sonraki zaferlerin müjdecisi ve habercisi olmuştur. Bu açıdan bakıldığında İnönü Muharebeleri Millî Mücadele’nin başında bir anlamda yeni kurulan düzenli ordu

107 ATASE Arşivi, 709-69-aca

108 Kaymaklı, a.g.e., s.61.

109 ATASE Arşivi, 713-70-1.

110 ATASE Arşivi, 712-69-dl.

111 Tanman, a.g.e., s.101-102; Sarp, a.g.e., s.114-115; Kaymaklı, a.g.e., s.62.

112 ATASE Arşivi, 599-1-1.

113 Turhan, a.g.e., s.509.

için test mahiyeti görmüştür. Yeni ordunun Anadolu'yu koruma ve müdafaadaki rolü bu muharebelerle ortaya çıkmıştır. Neticede İnönü Muharebeleri, Anadolu'da başlayan Millî hareketin bir kaç idealistin direnişi olmadığını, bilakis Türk milletinin istiklal mücadelesi olduğunu bütün dünyaya ispatlamıştır.

Kuva-yı Milliye birliklerinin Gediz Muharebelerindeki başarısızlığı sonrası düzenli orduya geçiş hızlanmış, yeni kurulmakta olan düzenli ordu Ethem Bey'in ayaklanması ile uğraşırken, 6 Ocak 1921'de Eskişehir istikametine yönelen Yunan ordusunun taarruzu ile İnönü Muharebeleri başlamıştır. Yunan kuvvetlerinin taarruzu ile başlayan Birinci İnönü Muharebesi sırasında Albay İsmet Bey emrindeki Batı Cephesi birlikleri, hem Ethem'in ayaklanmasını bastırılmış, hem de Yunan taarruzunu durdurmuştur. Ardından 23 Mart 1921'de Yunan ordusunun Türk cephe hattına taarruzu ile İkinci İnönü Muharebesi gerçekleşmiştir. Yalnız bu defa taarruza daha çok kuvvet katılmış ve taarruz hedefi daha geniş tutulmuştur. Sayıca üstün Yunan kuvvetlerine karşı mukavemet eden Türk ordusunun inayetiyle Yunan kuvvetleri İnönü önlerinde bir kez daha durdurulmuştur.

Her iki muharebede de Yunanlar, azami güç ve hırsla taarruz ve hücumlarda bulunmuşlarsa da, Türk kıtalarının azim ve imanı karşısında taarruzları kırılmış, büyük zayıat vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır. İnönü Muharebeleri ile yeni kurulmakta olan düzenli ordu ilk zaferini kazanırken, bu zafer Millî Mücadele'ye olan inancı arttırarak Millî Mücadele'yi kazanma kararlılık ve idealini güdülemiştir. Muharebeler süresince Türk havacıları müşterek hareketin tüm özellik ve vasıflarını yerine getirmiş, kara ve hava unsurlarının işbirliği ve kanalize olmasıyla muharebeler kazanılmıştır.

Birinci İnönü Muharebesi Türk havacılık tarihi açısından da ayrıca önem arz etmiştir. Havacılar Millî Mücadele'nin başında İstanbul'dan değişik yöntemlerle Anadolu'ya kaçarak, yeni hareket ve oluşuma dâhil olmuştur. İnönü Muharebeleri sırasında eldeki sınırlı pilot, rasıt ve teknik personel ile uçaklar hava harekât görevlerine hazır hale getirilmiştir. Böylece muharebeler süresince yapılan hava harekât görevleri ile komuta kademesinin sevk ve idaresini kolaylaştıracak önemli gözetleme raporları uçuşlar sonrasında getirilmiştir. Ayrıca, muharebeler süresince yapılan bombardıman ve makineli tüfek atışı gibi taarruzî hava harekâtı görevleri ile de Yunanlara zayıat verdirilmiştir. Havacıların bu mücadeleleri takdir edilmiş ve havacılar Batı Cephesi Kumandanlığı tarafından ödüllendirilmiştir.

İnönü Muharebeleri sırasında uçak, personel ve malzeme bakımından henüz muharebeye hazır duruma gelmemiş olan tayyare bölükleri; akaryakıt kıtlığı, mevsim, hava şartları ve özellikle muharebe irtibatlarındaki eksikliklere rağmen faydalı keşifler yapmıştır. İnönü Muharebeleri, kara ve hava unsurlarının müşterek hareketi kapsamında yapılmış, özellikle hava keşifleri yönüyle Yunan ordusunun durum ve vaziyeti anında tespit edilerek cephe kumandanlığına bildirilmiştir. Bu durum reaktif tedbirlerin alınmasına ve muharebelerin sevk ve idaresinin kolaylaştırılmasına etki etmiştir.

Kaynakça**Arşiv Belgeleri**

- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 34, Gömlek: 44, Belge No.: 44-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 69, Gömlek: 136, Belge No.: 136-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 593, Gömlek: 36, Belge No.: 36-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 593, Gömlek: 70, Belge No.: 70a.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 568, Gömlek: 146; Belge No.: 146 (a-c).
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 568, Gömlek: 165, Belge No.: 165-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 568, Gömlek: 166, Belge No.: 166-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 568, Gömlek: 169, Belge No.: 169-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 568, Gömlek: 171, Belge No.: 171-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 568, Gömlek: 174, Belge No.: 174-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 568, Gömlek: 180, Belge No.: 180-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 568, Gömlek: 193, Belge No.: 193-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 569, Gömlek No.: 11, Belge No.: 11-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 569, Gömlek: 1, Belge No.: 1-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 569, Gömlek: 11, Belge No.: 11-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 569, Gömlek: 3, Belge No.: 3-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 573, Gömlek: 104, Belge No.: 104-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 579, Gömlek: 8, Belge No.: 8-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 590, Gömlek: 90, Belge No.: 90-1 (2).
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 593, Gömlek: 113, Belge No.: 113-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 593, Gömlek: 33, Belge No.: 33-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 596, Gömlek: 218, Belge No.: 218-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 596, Gömlek: 38, Belge No.: 38-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 599, Gömlek: 1, Belge No.: 1-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 601, Gömlek: 110, Belge No.: 110-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 671, Gömlek: 95, Belge No.: 95-3.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 671, Gömlek: 95, Belge No.: (1-2).
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 675, Gömlek: 27, Belge No.: 27-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 691, Gömlek: 22, Belge No.: 22-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 691, Gömlek: 78, Belge No.: 78-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 692, Gömlek: 107, Belge No.: 107-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 692, Gömlek: 143, Belge No.: 143ab.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 692, Gömlek: 145, Belge No.: 145ad.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 694, Gömlek: 166, Belge No.: 166-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 694, Gömlek: 166, Belge No.: 166aa.

- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 694, Gömlek: 26, Belge No.: 26a.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 695, Gömlek: 51, Belge No.: 51-1.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 703, Gömlek: 66, Belge No.: 66-(1-3).
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 703, Gömlek: 66, Belge No.: 66-(4-10).
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 703, Gömlek: 66, Belge No.: 66-(4-5).
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 705, Gömlek: 108, Belge No.: 108-1.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 709, Gömlek: 69, Belge No.: 69aca.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 712, Gömlek: 69, Belge No.: 69ao.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 712, Gömlek: 69, Belge No.: 69bb.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 712, Gömlek: 69, Belge No.: 69dl.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 713, Gömlek: 70, Belge No.: 70-1.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 852, Gömlek: 116, Belge No.: 116-1.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 852, Gömlek: 143; Belge No.: 143-1.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 865, Gömlek: 34, Belge No.: 34aa.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 879, Gömlek: 183, Belge No.: 183-1
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 880, Gömlek: 10, Belge No.: 10-(1-2).
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 880, Gömlek: 110, Belge No.: 110-1.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 881, Gömlek: 83; Belge No.: 83-(1-2).
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 881, Gömlek: 83; Belge No.: 83-(3-4).
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 881, Gömlek: 83; Belge No.: 83-(5-6).
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 881, Gömlek: 83; Belge No.: 83-8.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 917, Gömlek: 189, Belge No.: 189-1, (1aa).
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 917, Gömlek: 189, Belge No.: 189-1aaa.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 947, Gömlek: 7; Belge No.: 7-1.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 995, Gömlek: 6, Belge No.: 6-1.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 695, Gömlek: 63, Belge No.: 63-3.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 596, Gömlek: 38, Belge No.: 38-1.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 705, Gömlek: 174, Belge No.: 174-1.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 707, Gömlek: 148, Belge No.: 148-1.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1025, Gömlek: 79, Belge No.: 79-1.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1180, Gömlek: 50, Belge No.: 50-2.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1218, Gömlek: 57, Belge No.: 57-1.
ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1452, Gömlek: 297, Belge No.: 33.

Kitap ve Makaleler

Akman Erdoğan (2014), "Birinci ve İkinci İnönü Savaşlarının Sovyet Rusya Basınında Yansımaları", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3 Sayı: 4, s.37-55.

Akşin Sina (1997), *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi Cilt I*, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı.

- Arıt Fikret (1967), *Havalarda İlk Türk Kadınları*, İlk Türk Kadın Şehidi Eribe Hürkuş, İstanbul: Baha Matbaası.
- Baycan Nusret (1985), *Atatürk ve Askerlik Sanatı*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- _____ (1989), "İsmet İnönü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 15, s.625-638.
- Besbelli Saim -İhsan Göymen (1964), *Türk İstiklal Harbi V'inci Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Bilgin, Taner (2015), *Millî Mücadele Döneminde Bilecik*, Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları.
- Budak Mustafa (1991), "İstiklal Harbi'nde "Milne Hattı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 21, ss.567-579.
- Burğaç Murat (2018), "Gediz Taarruzu ve Sonuçları", *Journal of History Studies*, Volume 10 Issue 1, p.47-60.
- Çalışlar İzzettin (2009), *Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çetinkaya Y.Doğan (2012), "Kurtuluş Savaşı Başında Hava Gücü Oluşturma Çabaları ve İlk Hava Harekât Görevleri", *Türk Hava Kuvvetlerinin 100 Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu*, s.202-218.
- Dalkılıç Deniz (2016), "Kurtuluş Savaşı'nın İlk Uçuşunu Yapan Tayyare; Güzel Bursa", *Bursa'da Zaman*, Sayı 20, s.23-29.
- Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı (2009), *Türk Tarihi İçinde Atatürk ve Cumhuriyet*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Halıcı Şaduman ve Alkanaka Mehmet (2021), *100. Yılında İnönü Savaşları*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Hatemi Nilüfer (2010), *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, C.II, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hülagü Orhan (2001), *Millî Mücadele'de Bursa*, İstanbul: Emre Yayınları.
- Hürkuş Vecihi (2008), *1915-1925 Havalarda*, 3. Baskı, İstanbul: Tayyareci Vecihi Hürkuş Müzesi Derneği Yayını.
- İnönü İsmet (1985), *Hatıralar*, (Yay. Haz. Sabahattin Selek), 1. Kitap, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Jaeschke, Gotthard (1989), *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kara Bülent (2009), "Savaş Hazırlayan Barış Konferansı: Londra Konferansı", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt. 3, Sayı. 5, Ankara, s.143-170.
- Kapucu Davud -Erdal Korkmaz (2020), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Askerî Hava Seyahatleri 1909-1939*, Ankara: Karakum Yayınevi.
- Kaymaklı Hulusi (2006), *Havacılık Tarihinde Türkler*, Cilt II, Ankara: Hava Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü.
- Kaya Halit (2013), "Millî Mücadele ve Refet (Bele) Paşa", *KHO Bilim Dergisi*, Cilt:23 SAYI: 2, s.21-59.

- Kocatürk Utkan (1988), *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Korkmaz Erdal (2015), "Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türk Hava Kuvvetleri", *Havacılık Tarihi Sempozyumu Bildirileri 1911-1923*, Ankara: Hava Basımevi, s.161-174.
- Korkmaz Erdal ve Şeyma Özden (2019), "Arşiv Belgeleri Çerçevesinde Birinci Dünya Savaşı'nda Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa", *Sosyal ve Beşerî Bilimlere Multidisipliner Bakış*, İstanbul: Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları.
- Korkmaz Erdal -Deniz Kurt (2019), "Mondros Mütarekesi Ekseninde Türk Askerî Havacılığının Arşiv Belgeleri Işığında Analizi", *19 Mayıs'ın 100. Yıldönümünde Atatürk ve Türk İstiklâli Uluslararası Sempozyumu*, Ankara: Yorum Matbaacılık, s.706-727.
- Kurt Deniz, Erdal Korkmaz (2020), *Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri*, Cilt-I, Ankara: Hava Basımevi.
- Özalp Kazım (1998), *Millî Mücadele (1919-1922)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özdemir Yaşar (1981), *Atatürk ve Türk Havacılığı*, Ankara:Hava Basımevi.
- Özlü Hüsnü (2012), "Harp Raporlarına Göre Birinci İnönü Muharebesi'nin Analizi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 28, Sayı 82, s.25-52.
- Öztürk Yücel, "Bursa ve Civarının İşgal ve Kurtuluş Sürecinde Askerî Harekâtlar", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2019, s.381-405.
- Papoulas Anastasios (1969), *General Papulas'ın Hatıratı*, İstanbul: Yeni İstanbul Yayınları.
- Sarp İrfan (1986), *Türk Hava Kuvvetlerinin Doğuş Yılları*, Ankara: Hava Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü.
- Selek Sabahattin (1987), *Anadolu İhtilali*, Cilt I, İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- _____ (2009), *İsmet İnönü Hatıraları*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sofuoğlu Adnan (1944), *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu, 1919-1921*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Tayhani İhsan (2004), *Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayii (1923- 1950)*, Ankara:Türk Hava Kurumu Kültür Yayınları.
- Turhan Selim (1999), *Türk İstiklal Harbi (TİH) Batı Cephesi*, İkinci Cilt, 3'üncü Kısım, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Zürcher, Erik Jan (2008), *Milli Mücadelede İttihatçılık*, İstanbul: İletişim Yayınları.

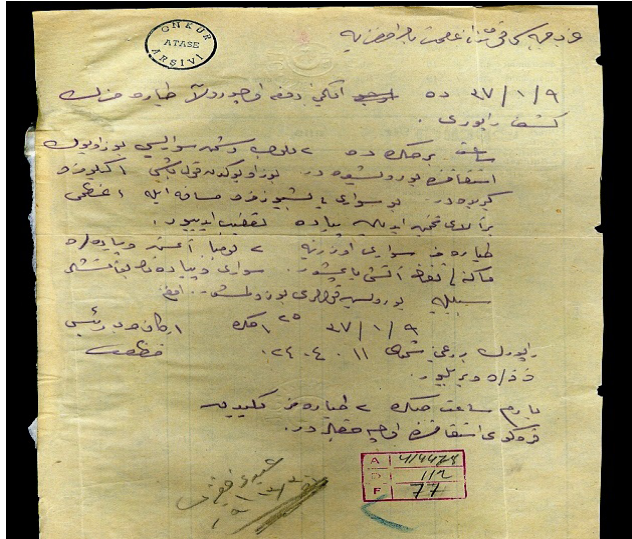
EKLER

Ek-1

06 Ocak 1921 tarihinde Garp Cephesi Durumunu Gösterir Kroki
ATASE, İSH, Kutu: 609, Gömlek: 17, Belge No.: 17-1

Ek-2

9 Ocak 1921'de Yapılan Tayyare Keşfi'ne Dair Rapor
ATASE, İSH, Kutu: 694, Gömlek: 166, Belge No.: 1

Ek-3

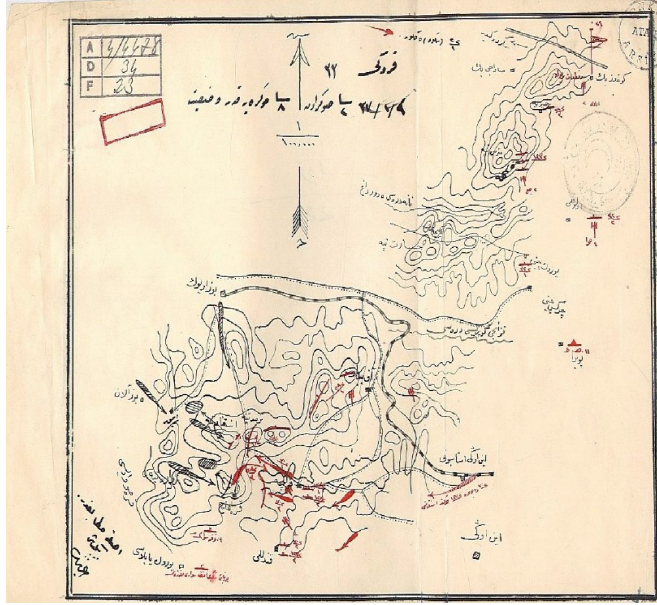
Handwritten report on aged paper with two archival stamps. The stamps are: a circular stamp reading "GNAD ATASE ARSIN" and a rectangular stamp with the following text:
A 4282
B 7
F 90-1
The text is written in Ottoman Turkish script. At the top right, there is a date "17/1/21". The text discusses military operations and the role of the Turkish Air Force during the Inönü battles.

Ek-4

Handwritten report on aged paper with two archival stamps. The stamps are: a circular stamp reading "GNAD ATASE ARSIN" and a rectangular stamp with the following text:
A 4282
B 7
F 90-1
The text is written in Ottoman Turkish script. At the top right, there is a date "17/1/21". The text discusses military operations and the role of the Turkish Air Force during the Inönü battles.

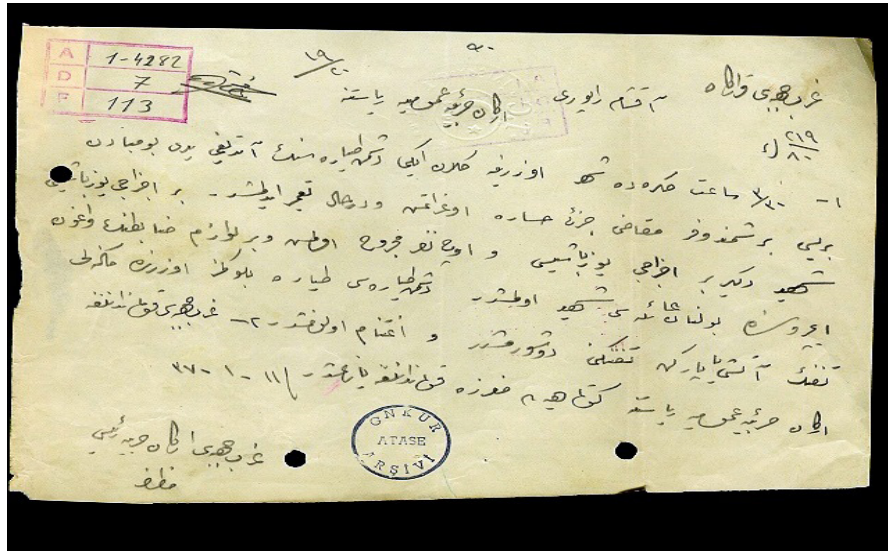
9 Ocak 1921 Tarihinde Yazılan Akşam Raporu,
ATASE, İSH, Kutu: 593, Gömlek: 90, Belge No.: 90-1 (2).

Ek-5

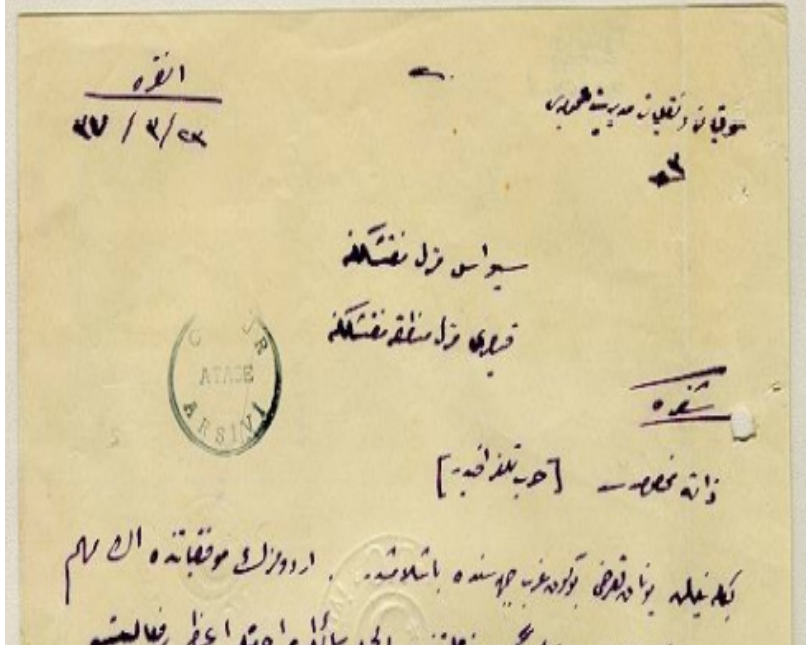
9 Ocak 1921 saat 2 ila 8 arasındaki Batı Cephesi'nin durumunu gösterir Kroki
ATASE Arşivi İŞH K: Kutu: 699, Gömlek:138, Belge No.:138-1.

Ek-6

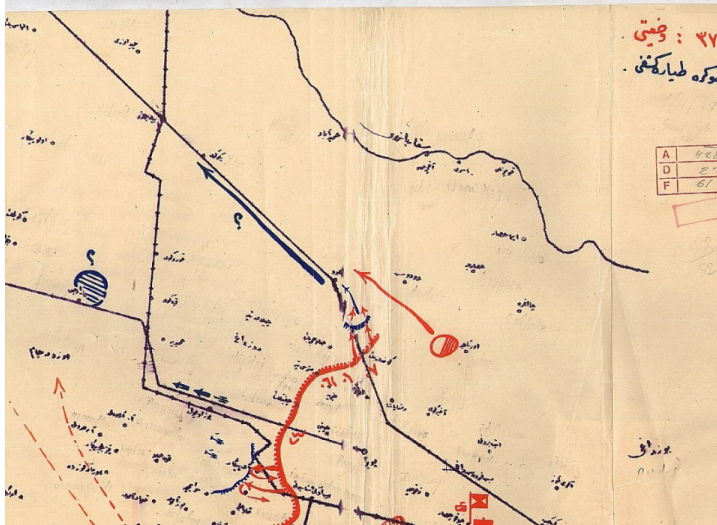
11 Ocak 1921 Tarihindeki Yunan Uçaklarının Bombardımanına İlişkin Rapor,
ATASE, İŞH, Kutu: 593, Gömlek: 113, Belge No.: 113-1.

Ek-8

Batı Cephesinde Yunan Taarruzunun Başladığına Dair Belge,
ATASE, İSH, Kutu: 573, Gömlek: 104, Belge No.: 104-1.

Ek-9

1 Nisan 1921 tarihinde yapılan Hava Keşfine Dair Belge,
ATASE, İSH, Kutu: 609, Gömlek: 55, Belge No.: 55-1.